

Т. І. Яворська, д-р екон. наук, професор

Таврійський державний агротехнологічний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ РЕГІОНУ

Розглянуто динаміку поголів'я великої рогатої худоби у Запорізькій області. Проаналізовано ефективність виробництва продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах. На прикладі окремого підприємства розглянуто показники технологічної та економічної ефективності виробництва молока та м'яса ВРХ і здійснено прогнозування основних із них на перспективу. Встановлено, що види продукції скотарства відносяться до різних груп продукції за конкурентоспроможністю. Доведено зацікавленість підприємств молочної промисловості у підвищенні економічної ефективності виробництва молока. Визначено, що зниження ефективності виробництва м'яса ВРХ є результатом диспаритету цін. Передбачено доцільність створення міжгосподарських об'єднань по відгодівлі молодняку ВРХ. Доведено необхідність підвищення ефективності фінансово-економічного механізму державної підтримки скотарства на регіональному рівні.

Ключові слова: ефективність виробництва, скотарство, виробництво молока, виробництво м'яса ВРХ, конкурентоспроможність продукції.

Постановка проблеми. Продукція галузі скотарства відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни та завдяки біологічній цінності та корисності входять в щоденний раціон харчування людини.

Успішний розвиток сільського господарства і багатьох галузей переробної, в тому числі харчової промисловості багато в чому залежить від обсягу виробництва молока та м'яса ВРХ та його ефективності.

Існування протягом тривалого часу значного диспаритету цін не на користь сільського господарства призвело до значного зниження ефективності виробництва продукції скотарства. При цьому переробні підприємства та посередники формують закупівельні ціни, які дають їм можливість вести безбиткове виробництво та реалізацію продукції. Така ситуація призвела до значного скорочення поголів'я великої рогатої худоби та відповідно сировинної бази переробних підприємств.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні, практичні і методичні аспекти ефективності скотарства розглядалися у працях таких вітчизняних вчених як В. Андрійчук, П. Березівський, В. Бойко, В. Дієсперов, В. Збарський, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, О. Шпичак та ін. Проте в опублікованих роботах вітчизняних учених більше уваги звертається на формування ефективності виробництва окремих видів продукції скотарства. Недостатньо висвітлені перспективи розвитку скотарства на регіональному рівні, на прикладі окремих сільськогосподарських підприємств, що з точки зору проведення адміністративної реформи, є досить актуальним питанням.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження ефективності виробництва продукції скотарства сільськогосподарськими підприємствами Запорізької області, проведення прогностичних розрахунків на прикладі окремого підприємства із розвинутим виробництвом продукції скотарства.

Виклад основного матеріалу. Запорізька область має необхідний ресурсний потенціал для розвитку галузі скотарства: наявність земельних угідь, на яких можна створювати культурні пасовища, хороші умови для інтенсивного кормовиробництва, достатню кількість фахівців відповідного профілю тощо. Однак у розрізі областей України, частка

сільськогосподарських підприємств Запорізької області за розміром поголів'я великої рогатої худоби у 2013 році становила 1,8 %, корів – 1,5 %. Врахування поголів'я, яке утримується у господарствах населення також не виводить регіон на лідируючі позиції в утриманні тварин – 2,6 і 2,4 % відповідно. Щільність поголів'я ВРХ на 100 га сільськогосподарських угідь у Запорізькій області є однією із найнижчих у країні: 5,3 голови. Найвища щільність поголів'я у Івано-Франківській області - 39,5 голови, Закарпатській – 35,6, Чернівецькій – 25,5 і Волинській – 23,5 голови. В усіх категоріях господарств на 1 січня 2013 року щільність поголів'я ВРХ на 100 га сільськогосподарських угідь становила 12,3 голови [1].

За дослідженнями Дієсперова В. С. саме висока землезабезпеченість стала головним чинником, який завдав степовому сільському господарству протягом реформаційних процесів істотних руйнувань порівняно із виробництвом північних регіонів. Працівників господарств більш-менш задовольняли пайові виплати, що дало можливість новим господарям реформованих підприємств позбутися не вигідного і трудомісткого тваринництва. У 2009 році тільки 14,8 % підприємств зберегли скотарство, більшість із них мають невелике поголів'я худоби, що не дає можливості вести виробництво ефективно. У 13 підприємствах з найбільш розвинутим скотарством зосереджено 54,6 % обласного поголів'я корів, 57,5 % молодняку великої рогатої худоби при тому, що на них припадало лише 8,4 % угідь, 12,8 % працівників [2].

Проведений нами аналіз показав, що на 1 січня 2014 року вже 26,9 % сільськогосподарських підприємств утримують велику рогату худобу, у тому числі 23,7 % – корів. Проте у більшості із них поголів'я великої рогатої худоби залишається невеликим і тільки 23 підприємства (27,7 %) мають 400 і більше голів тварин [3].

Розглянемо основні показники ефективності виробництва продукції скотарства (табл.1). Дані таблиці 1 за період 2010-2014 років показують

деяке підвищення показників технологічної ефективності та значне зниження рівня економічної ефективності виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах.

Таблиця 1

Ефективність виробництва та реалізації продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Запорізької області, 2013 р.

	Рік				2013 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	
Технологічна ефективність					
Середньорічний надій, кг	3164,0	3226,0	3841,0	3778,0	119,4
Середньодобовий приріст ВРХ, г	381	410	412	400	105,0
Середня жива вага ВРХ, реалізованої організаціям, кг заготівельним	339	348	363	370	109,1
Економічна ефективність					
Виробнича собівартість, грн:					
1ц молока	216,41	258,99	282,60	296,30	136,9
1ц приросту живої ваги ВРХ	1727,40	2064,26	2394,25	2432,69	140,8
Ціна реалізації, грн:					
1ц молока	280,59	309,34	272,98	322,19	114,8
1ц живої ваги ВРХ	933,26	1200,09	1266,30	1051,23	112,6
Повна (комерційна) собівартість, грн:					
1ц молока	249,81	290,08	327,95	332,06	132,9
1ц живої ваги ВРХ	1528,50	1691,23	2045,86	1917,0	125,4
Одержано прибутку, грн:					
на 1ц молока	30,78	19,26	-54,97	-9,87	-
на 1ц живої ваги ВРХ	-595,24	-491,14	-779,56	-865,77	-
Рівень рентабельності виробництва молока, %	12,3	6,6	-16,8	-3,0	-
Рівень рентабельності виробництва живої ваги ВРХ, %	-38,9	-29,0	-38,1	-45,2	-
Рівень рентабельності галузі скотарства, %	-11,7	-9,5	-26,8	-23,1	-
Рентабельність продажу молока, %	11,0	6,2	-20,1	-3,1	-
Рентабельність продажу живої ваги ВРХ, %	-63,8	-40,9	-61,5	-82,4	-

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Запорізькій області та форми 50-сг сільськогосподарських підприємств.

Ціна реалізації 1 ц молока підвищилася на 14,8 %, 1ц живої ваги ВРХ – на 12,6 %, повна собівартість відповідно на 32,9 і 25,4 %. За останні аналізовані 2 роки сільськогосподарські підприємства Запорізької області одержали збитки від реалізації продукції скотарства, тоді коли у 2010-2011 роках виробництво молока було прибутковим.

Посилюється тенденція збільшення частки підприємств, де виробництво продукції скотарства є збитковим. У 2010 році із 58 підприємств, які займалися вирощуванням та реалізацією великої рогатої худоби на м'ясо, 49 одержали збитки. У 2013 році кількість підприємств зменшилася до 48, із них прибуткове виробництво живої ваги ВРХ здійснювали 5 господарств. Відповідно частка збиткових підприємств за даним видом продукції підвищилася від 84,4 до 90 %.

ПСП “Приморський” Приморського району відноситься до підприємств, виробництво молока у якому характеризується стабільними показниками ефективності, а виробництво м'яса ВРХ в основному є збитковим (табл. 2).

Ефективність скотарства значною мірою залежить від цін реалізації молока, які визначають рівень відшкодування середніх витрат виробництва і формують відповідні умови розширеного відтворення в галузі. Підвищення у звітному році ціни реалізації 1 ц молока у 2 рази порівняно з 2009 р., яка склала 386,40 грн., сприяло зростанню економічної ефективності галузі. У 2013 р. від реалізації молока було отримано 1050,6 тис. грн. прибутку, відповідно до цього, прибуток з розрахунку на 1ц реалізованого молока становив 106,14 грн.

Ціна реалізації 1 ц живої ваги ВРХ в ПСП “Приморський” за досліджуваний період підвищилася на 44,0 %, що не змогло відшкодувати витрати на виробництво продукції. В результаті у 2013 році рівень збитковості при реалізації ВРХ на м'ясо становить 36,8 %. Однак не можна вважати, що єдиним чинником збитковості продукції скотарства є низькі ціни реалізації.

Таблиця 2

**Економічна ефективність виробництва продукції скотарства у ПСП
“Приморський” Приморського району Запорізької області**

Показники	Рік					2013 р. в % до 2009 р.
	2009	2010	2011	2012	2013	
Технологічна ефективність						
Середньорічний надій, кг	3167	3288	2934	3384	3623	114,4
Середньодобовий приріст ВРХ, г	578	512	573	545	608	105,2
Середня жива вага ВРХ, реалізованої заготівельним організаціям, кг	189	191	202	190	137	72,5
Економічна ефективність						
Виробнича собівартість:						
1ц молока, грн.	118,17	151,49	173,80	168,95	237,40	у 2 рази
1ц приросту ВРХ, грн.	901,36	1193,1	1159,4	1338,69	1780,24	197,5
Ціна реалізації:						
1ц молока, грн.	190,33	304,88	349,0	341,30	386,40	у 2 рази
1ц живої ваги ВРХ, грн.	818,12	966,37	1339,2	1382,39	1177,34	144,0
Повна (комерційна) собівартість:						
1ц молока, грн.	142,94	210,12	269,51	211,60	280,26	196,1
1ц живої ваги ВРХ, грн.	1038,1	1262,8	1650,81	1318,04	1862,89	179,5
Одержано прибутку:						
на 1ц молока, грн.	47,39	94,68	79,49	129,70	106,14	у 2,2 рази
на 1ц живої ваги ВРХ, грн.	-219,98	-296,43	-311,61	64,35	-685,55	-
Рівень рентабельності виробництва молока, %	33,2	45,1	29,5	61,3	37,9	4,7
Рівень рентабельності виробництва живої ваги ВРХ, %	-21,2	-23,5	-18,9	4,9	-36,8	-
Рівень рентабельності галузі скотарства, %	2,6	10,4	7,6	29,2	15,8	13,2
Рівень рентабельності галузі тваринництва, %	17,2	3,7	10,5	4,9	2,6	-14,6
Рентабельність продажу молока, %	24,9	31,1	22,8	38,0	27,5	2,6
Рентабельність продажу живої ваги ВРХ, %	-26,8	-30,7	-23,3	4,9	-58,2	-

Джерело: розраховано автором за даними форм 50-сг та № 24 (річна) сільськогосподарського підприємства

Дослідження інших авторів підтверджують, що останнім часом (до 2012 р.), порівняно з європейськими, ціни для постачальників молока в Україні були досить сприятливими. Високою була собівартість молока, на яку суттєвий вплив мали чинники: подорожчання пально-мастильних матеріалів та добрив, зростання цін на посівний матеріал, низька якість грубих кормів, великі відсотки за користування кредитами тощо [4]. Такий висновок частково підтверджують і наші дослідження [5].

За висновками окремих науковців, у сучасних умовах існує наступний поділ сільськогосподарської продукції за рівнем конкурентоспроможності:

група конкурентоспроможної продукції (насіння соняшнику, продовольче та фуражне зерно, насіння ріпаку і сої);

група продукції перспективної конкурентоспроможності (м'ясо птиці, овочі, яйця, молоко та молокопродукти, свинина, картопля, мед);

група продукції з низькою перспективою створення конкурентоспроможності (яловичина, цукор, льон, фрукти, виноград) [6].

Два основних види продукції скотарства входять у різні групи продукції: молоко – у перспективну, а м'ясо ВРХ – низькоперспективну групу за конкурентоспроможністю.

Категорія ефективності тісно пов'язана із конкурентоспроможністю. За визначенням, наприклад, О. Лазаревої, “конкурентоспроможним є таке агропідприємство, яке при мінімальних затратах забезпечує максимальний прибуток з одиниці площі, завдяки виробництву екологічно чистої продукції без спричинення шкоди для навколишнього середовища” [7].

Тому по видах продукції скотарства і їх віднесенням до різних груп за конкурентоспроможністю треба сформулювати і напрями підвищення ефективності виробництва молока та м'яса ВРХ. Цей підхід підтверджує і проведене на прикладі ПСП “Приморський” Приморського району прогнозування показників, які формують прибутковість виробництва продукції скотарства, здійснене методом прогнозу екстраполяції за допомогою поліноміального і експоненціального тренду.

З розрахунків (табл. 3.) видно, що спостерігається значне підвищення прогнозного рівня показника продуктивності корів (середньорічного надою молока) – від 3623 кг у 2013 р. до 4000 кг у 2018 р. Середньодобовий приріст ВРХ підвищиться на 2,8 %. По всіх видах продукції скотарства прогнозовано зростання собівартості, в середньому у 2 рази (рис. 1, табл. 3).

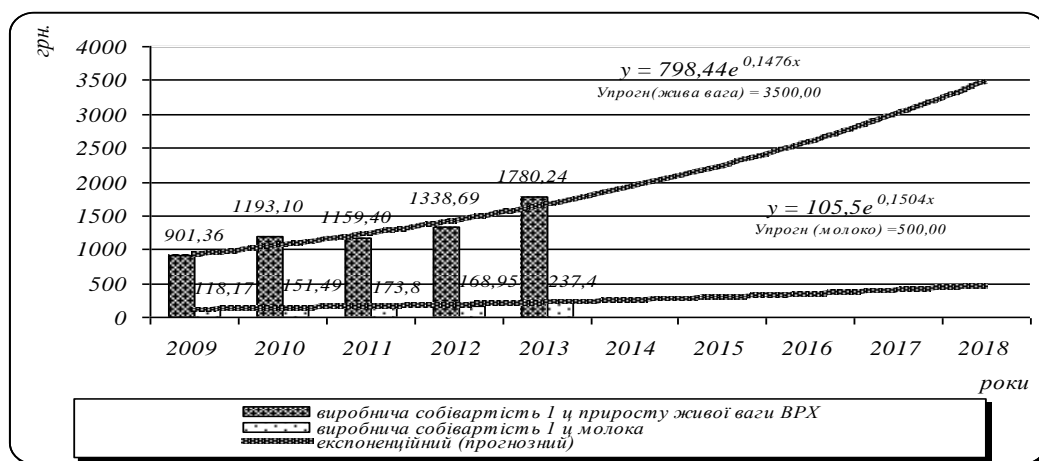

Рис. 1. Фактичні і прогнозні рівні виробничої собівартості продукції скотарства у ПСП “Приморський” Приморського району Запорізької області

Джерело: розрахунки автора

Ціна реалізації продукції скотарства на прогнозований період також зростає майже вдвічі. Зокрема по молоку, ціна реалізації підвищиться у 2,1 рази, живої ваги ВРХ – на 93,2 % (рис. 2, табл. 3). Рівень рентабельності виробництва молока підвищиться до 60 %, виробництва живої ваги ВРХ від -36,8 % у 2013 році до -21,0 у 2018 році (рис. 3, табл. 3). З наведених рисунків видно, що присутня стала тенденція підвищення показників економічної ефективності виробництва молока. Спостерігаються деякі позитивні тенденції щодо ефективності виробництва м’яса ВРХ в досліджуваному підприємстві.

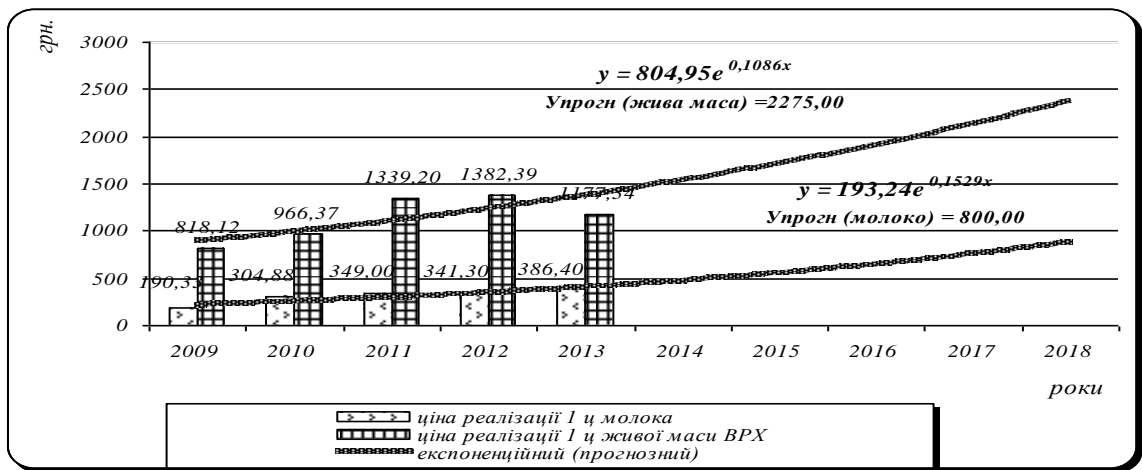

Рис. 2. Фактичні і прогнозні рівні ціни реалізації 1 ц продукції скотарства у ПСП “Приморський” Приморського району Запорізької області

Джерело: розрахунки автора

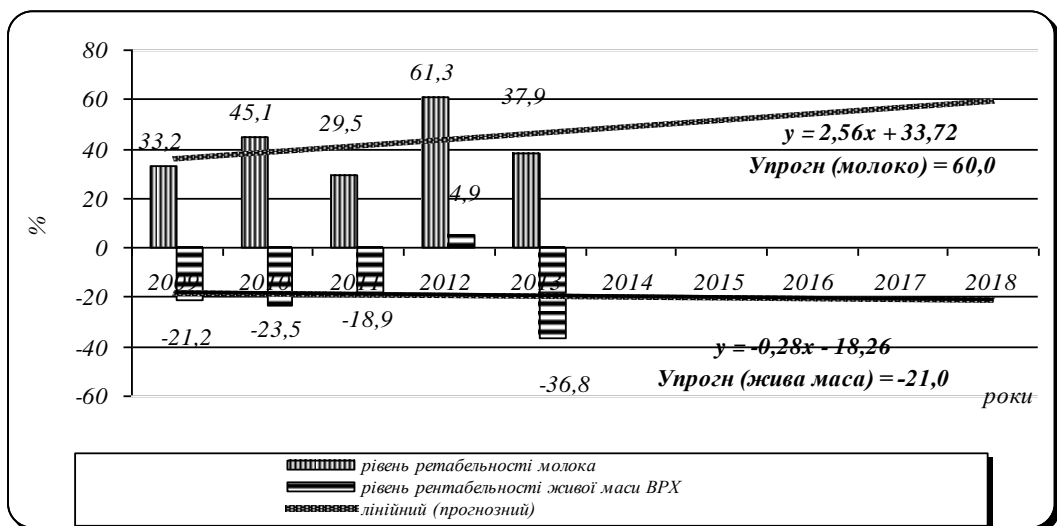

Рис. 3. Фактичні і прогнозні рівні рентабельності виробництва продукції скотарства у ПСП “Приморський” Приморського району Запорізької області

Джерело: розрахунки автора

Зниження виробництва м'яса ВРХ та його ефективності на думку В. Я. Месель-Веселяка є результатом диспаритету цін на реалізацію живої маси ВРХ м'ясопереробним підприємствам і цін на реалізовані м'ясопродукти, вироблені м'ясопереробними підприємствами.

Порівняльна характеристика фактичних і прогнозних показників економічної ефективності виробництва продукції скотарства в ПСП “Приморський” Приморського району Запорізької області

Показники	Фактичні (2013 р.)	Прогнозні (2018 р.)	Відхилення прогнозних від фактичних	
			±	%
Продуктивність тваринництва				
Річний удій молока від корови, кг	3623	4000	377	110,4
Середньодобовий приріст ВРХ, г	608	625	17	102,8
Виробнича собівартість 1 ц продукції скотарства, грн				
Молока	237,40	500	262,60	у 2,1 рази
Живої ваги ВРХ	1780,24	3500	1719,76	196,7
Ціна реалізації 1 ц продукції скотарства, грн				
Молока	386,40	800	413,60	у 2,1 рази
Живої ваги ВРХ	1177,34	2275	1097,66	193,2
Рівень рентабельності, %				
Молока	36,8	60,0	23,2	х
Живої ваги ВРХ	-36,8	-21,0	х	х

Джерело: розрахунки автора

Значний диспаритет цін не на користь сільського господарства склався ще у 1993 році – 7,1-кратний диспаритет. Річний індекс цін на живу масу ВРХ, реалізовану м'ясопереробним підприємствам становив 34,5, на реалізовані переробними підприємствами м'ясопродукти - 245,4. Надалі коефіцієнт співвідношення річних індексів цін на м'ясопродукти і живу масу тварин був не на користь сільського господарства у 1994-2003 роках. Потім у 2004, 2005, 2007, 2008 роках річні індекси зміни ціни на живу масу ВРХ були вищими за м'ясопродукти. Наприклад у 2008 році вказаний коефіцієнт становив 0,88. Із 2009 року диспаритет цін знову посилюється. У цілому за 1991-2011 роки ціни на м'ясопродукти зросли у 3,35 рази більше, ніж на живу масу тварин [8].

Ми погоджуємося із думкою авторів, і вважаємо, що для розвитку галузі скотарства, у першу чергу необхідно підвищити ефективність

фінансово-економічного механізму його державної підтримки, особливо на регіональному рівні. Вже зараз на розвиток галузі скотарства позитивно вплинула поряд із бюджетною програмою «Державна підтримка галузі тваринництва», реалізація обласної Програми розвитку галузі молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Запорізької області на 2014-2018 роки. Протягом 2014 року у сільському господарстві Запорізької області вироблено молока – 267,8 тис. тонн, що на 1,1 % більше рівня 2013 року.

В умовах конкуренції для переробних підприємств Запорізької області існує загроза скорочення ресурсного потенціалу та прибуткового функціонування. Сьогодні, як ніколи, підприємства молочної промисловості регіону мають бути зацікавлені у підвищенні економічної ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах.

У рамках створення вільної торгівлі між Україною та ЄС визначено безмитну тарифну квоту на експорт до ЄС молока, вершків, згущеного молока та йогуртів – 8 тис. тонн на рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 10 тис. т/рік; сухого молока – 1,5 тис тонн на рік з поступовим збільшенням протягом 5 років до 5 тис. тонн; вершкового масла та молочної пасти – відповідно 1,5 і 3 тис. тонн. У межах визначених квот на молочні товари при нульовій митній ставці Україна зможе переорієнтувати експортні потоки молочної продукції до ЄС, які надходили раніше до Російської Федерації [9]. Отже, для безперервного та якісного постачання сировини, переробним підприємствам регіону слід налагоджувати взаємовигідні зв'язки із сільськогосподарськими підприємствами.

Проте, не тільки фактор диспаритету відіграє основну роль у формуванні ефективності виробництва продукції скотарства. Наприклад, для підвищення конкурентоспроможності виробництва м'яса ВРХ треба задіяти фактор спеціалізації та кооперації. Можливо згадати досвід минулих років і створювати міжгосподарські об'єднання по відгодівлі

молодняку ВРХ. Показники економічної ефективності в таких відгодівельних комплексах були достатньо високими. У сучасних умовах головним для ефективної роботи такого об'єднання має бути правильна організація економічних взаємовідносин між його членами та справедливий механізм розподілу прибутку.

Висновки. У Запорізькій області повільно, але відбуваються позитивні зрушення щодо розвитку скотарства у сільськогосподарських підприємствах. До них можна віднести підвищення показників технологічної ефективності виробництва: продуктивності корів та середньодобових приростів ВРХ. Проте у більшості підприємств регіону виробництво продукції скотарства, особливо м'яса ВРХ, є неефективним.

Поряд із впровадженням сучасних конкурентоспроможних технологій виробництва продукції скотарства, високопродуктивних порід тварин тощо, сільськогосподарським підприємствам регіону необхідно збільшувати площі природних та кормових угідь за рахунок виведення зі складу ріллі, поліпшувати структуру кормовиробництва, налагоджувати вигідні економічні взаємовідносини із переробними підприємствами та іншими сільськогосподарськими підприємствами у сфері вирощування молодняку ВРХ. Перспективними напрямками подальших досліджень є створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток скотарства у сільськогосподарських підприємствах регіону та пошук шляхів виходу на зовнішній ринок.

Бібліографічний список. 1. Тваринництво Запорізької області: Статистичний збірник / Державна служба статистики України, Головне управління статистики у Запорізькій області; за редакцією В.П. Головешка. – Запоріжжя, Головне управління статистики у Запорізькій області, 2014. – 110 с. 2. Дієсперов В. С. Ефективність роботи сільськогосподарських підприємств степового регіону / В. С. Дієсперов // Економіка АПК - № 2 – 2012 – С. 81-87. 3. Сільське господарство Запорізької області за 1995–2013 роки: Статистичний збірник / Державна

служба статистики України, Головне управління статистики у Запорізькій області; за редакцією В.П. Головешка. – Запоріжжя, Головне управління статистики у Запорізькій області, 2014. – 217 с. 4. Назаренко А. Коров'яче молоко – продукт не з дешевих /Анна Назаренко // Пропозиція. – 2011. - № 4. – С. 24-26. 5. Яворська Т. І. Вплив витрат і ціни реалізації на ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах регіону/ Т. І. Яворська // Економіка АПК - № 6 – 2015 – С. 53-59. 6. Мовчанюк А. В. Проблеми розвитку молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області /А. В. Мовчанюк// Економіка АПК - № 10 – 2012 – С. 146-151.7. Лазарева О. В. Особливості формування конкурентних переваг агропідприємств // Вісник аграрної науки Причорномор'я: зб. наук. праць / ОДАУ. – Одеса, 2010. – Вип. 3, т. 1. – С. 83–88. – (Економічні науки). 8. Месель-Веселяк В. Я. Поголівя і виробництво продукції тваринництва в Україні / В. Я. Месель-Веселяк, О. Ю. Грищенко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 146 с. 9. Перспективи розвитку вітчизняного аграрного сектору у зв'язку з підписанням Україною економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським союзом / [Пугачов М. І., Власов В. І., Духницький Б. В., Кривенко Н. В. та ін.] ; за ред. М. І. Пугачова. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. – 44 с.

Т. И. Яворская. Эффективность производства продукции скотоводства в сельскохозяйственных предприятиях региона

Рассмотрена динамика поголовья крупного рогатого скота в Запорожской области. Проанализирована эффективность производства продукции скотоводства в сельскохозяйственных предприятиях. На примере отдельного предприятия рассмотрены показатели технологической и экономической эффективности производства молока и мяса КРС и осуществлено прогнозирование основных из них на перспективу. Установлено, что виды продукции скотоводства относятся к разным группам продукции по конкурентоспособности. Доказано

заинтересованность предприятий молочной промышленности в повышении экономической эффективности производства молока. Определено, что снижение эффективности производства мяса КРС является результатом диспаритета цен. Предусмотрена целесообразность создания межхозяйственных объединений по откорму молодняка КРС. Доказана необходимость повышения эффективности финансово-экономического механизма государственной поддержки скотоводства на региональном уровне.

Ключевые слова: эффективность производства, скотоводство, производство молока, производство мяса КРС, конкурентоспособность продукции.

Т. І. Яворська. Ефективність виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах регіону (для переводу на англ.)

Предмет, мета роботи. Предметом статті є теоретичні та практичні положення підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах. Метою дослідження є аналіз ефективності виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Запорізької області; здійснення прогнозування показників ефективності на прикладі окремого підприємства; виділення шляхів підвищення ефективності виробництва молока та м'яса ВРХ.

Метод проведення дослідження: абстрактно-логічний, економіко-статистичний, монографічний, прогновної екстраполяції, розрахунково-конструктивний.

Результати роботи. Розглянуто динаміку поголів'я великої рогатої худоби у Запорізькій області. Здійснено порівняння його розмірів з іншими регіонами України. Проаналізовано ефективність виробництва продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах. Акцентовано поділ ефективності на технологічну та економічну.

Встановлено підвищення рівня показників технологічної ефективності та значне зниження економічної ефективності виробництва молока та м'яса ВРХ у сільськогосподарських підприємствах. Визначено посилення тенденції скорочення кількості підприємств, які утримують велику рогату худобу та збільшення їх частки, де виробництво продукції скотарства є збитковим.

На прикладі окремого підприємства проаналізовано показники економічної ефективності виробництва молока та м'яса ВРХ. Здійснено прогнозування показників економічної ефективності на перспективу. Встановлено, що види продукції скотарства відносяться до різних груп продукції за конкурентоспроможністю. Доведено зацікавленість підприємств молочної промисловості у підвищенні економічної ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах. Визначено, що зниження ефективності виробництва м'яса ВРХ є результатом диспаритету цін. Передбачено доцільність створення міжгосподарських об'єднань по відгодівлі молодняку ВРХ. Зроблено висновок про необхідність збільшення площі природних та кормових угідь та поліпшення структури кормовиробництва у сільськогосподарських підприємствах регіону.

Сфера застосування результатів. *Результати дослідження можуть бути використані у діяльності сільськогосподарських підприємств, підприємств переробної промисловості, органів державної влади.*

Ключові слова: *ефективність виробництва, скотарство, виробництво молока, виробництво м'яса ВРХ, конкурентоспроможність продукції.*